

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

РОЗШИФРОВКА НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Спеціальність “Народна художня творчість”
Спеціалізація “Народне пісенне мистецтво”

Київ – 2006

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

РОЗШИФРОВКА НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Програма
для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв I–II рівнів акредитації

Спеціальність
“Народна художня творчість”
Спеціалізація
“Народне пісенне мистецтво”

Київ 2006

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України

РОЗШИФРОВКА НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Програма

для вищих навчальних закладів культури і мистецтв

I–II рівнів акредитації. – Київ: “Фірма “ІНКОС”, 2006. – 28 ст.

Укладач	Н. В. Марченко – викладач ОКЗ “Лозівське училище культури і мистецтв”
Рецензенти:	В. М. Осадча – доцент, зав. кафедрою народного співу та музичного фольклору Харківської державної академії культури, кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України С. М. Литвин – заступник директора з навчальної роботи ОКЗ “Харківське училище культури”
Відповідальний за випуск	Т. Ф. Стронько
Редактор	Л. М. Трачук

© Марченко Н. В., 2006
© Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв, 2006

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

“Розшифровка народних пісень” – одна з фахових дисциплін спеціалізації “Народне пісенне мистецтво”. Введення у навчальний план училищ культури України предмета “Розшифровка народних пісень” покликане розумінням високої місії часу відродження національних пісенно-творчих народних традицій як довічного джерела його історії, ментальності та культури.

Зростання ролі і потреб народної творчості у суспільстві частково реалізується впровадженням у навчальний план училищ культури предмета “Розшифровка народних пісень” з метою підготовки спеціалістів хормейстерів для гурткової роботи у закладах культури, виховання їх на кращих народних традиціях та взірцях народної пісні.

При вивченні предмета поєднуються кілька напрямів навчання, а саме: “Збирання і документування народної музики”, “Нотація (транскрипція) фольклорного твору”, а також вивчення обсягу теоретичного матеріалу з аналізу фольклорного твору.

Крім лабораторно-практичних та індивідуальних занять з предмета згідно з навчальним планом передбачена самостійна позакласна робота студентів, що сприяє формуванню творчого відношення студента до традиційної фольклорної спадщини.

Предмет “Розшифровка народних пісень” повинен тісно взаємодіяти з іншими профілюючими предметами: “Аранжування”, “Хоровий клас”, “Хорознавство та методика роботи з народним хором”, “Народознавство”.

Мета курсу:

- надати систему знань з традиційної фольклорної спадщини – народної музики, пісні як неоціненного скарбу, духовності українського народу. Виховувати творчу зацікавленість до народної пісні як окремої галузі музичної культури і мистецтва в цілому;
- привити уміння аналітично, вдумливо сприймати твори музично-пісенних жанрів;

- розвивати навички збирання, розшифровування та пропаганди пісенного фольклору, пісенних традицій свого краю, фольклор якого можуть сприймати у живому звучанні, а також фольклор інших регіонів України;
- сформувати належний художній смак до естетичної самодостатності народної пісні, її місця у традиції в цілому.

У процесі розшифровування (нотації – транскрипції) кращих взірців музично-пісенного фольклору студенти краще пізнають природу народної пісні, розширюють уяву про тематичну та жанрову різноманітність її поетичних, регіонально-діалектних, мелодичних особливостей, звукоутворення та голосоведення, специфіку манери виконання.

Завдання курсу:

- знати історію нотації народних пісень на Україні;
- зацікавити студентську молодь у необхідності дослідницької роботи по відродженню місцевого пісенного фольклору, обстеження творчих виконавських традицій свого краю, виховання у них високої культури спілкування з носіями фольклору;
- практичне засвоєння навичок розшифровки народних пісень;
- навчити збирати інформаційний матеріал про носіїв музично-пісенного фольклору (документування народнопісенних матеріалів з фото- та відео-зйомкою);
- створення міцної репертуарної бази розшифровок народних пісень для подальшої творчої роботи майбутніх керівників самодіяльних народних співочих колективів;
- практичне застосування напрацьовань, підготовка зібраного матеріалу для створення фольклорного збірника.

Навчальний план

Підсумкова оцінка	Загальна кількість годин					Розподіл по курсах і семестрах	
	Кредити	Самостійне вивчення	Всього годин	Лабораторно-практичних	Індивідуальних	IV курс	
						VII	VIII
						16 тижнів	15 тижнів
VIII	54/1	23	31	10	21	1	1

Тематичний план

№	Назва тем та розділів	Відведено годин	
		Лабораторно-практичних	Індивідуальних
1	Тема I. Історія нотації народних пісень на Україні.	2	
2	Тема II. Мета і завдання нотації народної музики, пісень. Методика записування фольклору. Паспортизація пісні. Упорядкування народнопісенних матеріалів	2	
3	Тема III. Умови праці з розшифровки. Послідовність дій.	1	
4	Тема IV. Техніка розшифровки народних мелодій з фонограми: <ul style="list-style-type: none"> • методика та способи транскрипції словесного тексту; • методика транскрипції музичного ритму; • способи транскрипції звуковисотності у народнопісенних взірцях. 	3	
5	Тема V. Співочі стилі. Зональність співочих традицій.	2	
6	Тема VI. Вироблення навичок самостійної роботи з апаратурою. Техніка запису та користування магнітофоном під час нотацій.		2
7	Тема VII. Методика та порядок дій при нотації з фонозапису. Транскрипція словесного тексту народної пісні з фонограми. Усний аналіз твору.		2

8	Тема VIII. Визначення темпу, характеру, манери виконання народної пісні. Нотація мелодичного контуру. Усний аналіз твору.		3
9	Тема IX. Транскрипція музичного ритму народних пісень. Усний аналіз твору.		3
10	Тема X. Основи теорії фольклору. Художня поетика та музична стилістика виразних засобів народної пісні. Письмовий аналіз фольклорного твору.		2
11	Тема XI. Народнопісенний вірш. Типи народного віршування. Вироблення навичок їх визначення у процесі аналізу фольклорного твору.		2
12	Тема XII. Особливості форми і структури народних пісень. Систематика пісенних форм. Вироблення навичок їх визначення у процесі аналізу фольклорного твору.		3
13	Тема XIII. Особливості ладової будови та ладо-інтонаційного аналізу наспіву.		3
14	Підсумкове заняття		1
	Всього:	10	21

Рекомендації з проведення занять із розшифровки

На вивчення предмета відведено тридцять одну академічну годину. Для успішного засвоєння студентом знань та навичок необхідно створити спеціальні умови проведення кабінетно-лабораторних занять.

Заняття належить проводити у відповідно обладнаній аудиторії, що має умови для прослуховування записів. Кабінет повинен бути забезпе-

чений технічними засобами (магнітофоном, мікрофоном, навушниками, метрономом, музичним інструментом), методичною літературою, зразками розшифровок з документальним їх оформленням. Навчальним матеріалом для запису та розшифровки повинні бути якісного звучання фонограми народних пісень. При підборі пісенного матеріалу для розшифровки особливу увагу слід приділяти кращим зразкам сучасної народної творчості.

Методика розшифровки народних пісень перш за все пов'язана з їх аналізом і повинна якнайпоширеніше відтворити в записі національну своєрідність наспівів. Необхідно спрямовувати учнів на деталізовану розшифровку, що відкриває перспективи вивчення самотності народнопісенних традицій на основі науково достовірних матеріалів. Процес розшифровки – дотримання максимальної відповідності між звучанням фонограми та нотно-графічним її зображенням, тому необхідно встановити обов'язковий порядок роботи над нотацією, а саме:

1. Прослуховування пісні та ознайомлення з паспортом пісні і виконавця.
2. Попередній (змістовний) запис поетичного тексту пісні.
3. Оформлення адреси (паспорту) нотації за формою: у правому верхньому кутку виписується в окремих рядках область, район та село (сміт, місто) запису, дата і автор запису, рік, автор нотації, виконавці – прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місцевого походження чи приїжджий, в останньому випадку вказується місце народження або село, до традиції якого належить записаний твір.
4. Титул пісні – перший рядок тексту або назва пісні, визначення жанру на окремих рядках.
5. Попередня ладова орієнтація із встановленням положення основного устою в наспіві для вибору умовної ладової висоти для фіксації. Згідно із загальноприйнятими умовами нотація пісні приводиться до ладової висоти "g" або "d", а для ліричних пісень частіше "a" для зручності подальшого аналізу.
6. За допомогою еталона "ля" визначається початковий звук реальної ладової висоти, який виписується біля скрипичного ключа ромбовидною великою нотою в дужках.
7. Записується інтонаційний ряд пісні або фрагмент без вказання ритму.

8. Підписується поетичний текст поскладово. У місцях розспіву ті ноти, які приходяться на один склад, з'єднуються дужкою.
9. Визначається ритмічна вартість звуку, який частіше зустрічається і прослуховується як ритмічний пульс наспіву, відносно до нього визначаються довжини інших ритмічних тривалостей і фіксується ритмічний малюнок фрагменту наспіву. Цей шлях фіксації ритму пов'язаний з тим, що метроритмічна акцентність грає в організації розспіву другорядну роль, а на перший план виступає часокількісний принцип, а саме – логіка розспіву поетичного рядка.
10. Координуються попередні дії і продовжується запис наспіву по фрагментах до кінця строфи.
11. Нотація подальших строф є обов'язковою при наявності варіантів, фіксуються повністю 2–3 строфи наспіву, використовується принцип аналітичної нотації.
12. Нотація строфи завершується фіксацією цезур і тактових рисок, які у більшості пісень відзначають не метр, а структуру наспіву, і виставляються по цезурах тексту. Обов'язкова фіксація дихання або цезури на диханні з паузою.
13. Нотація оформлюється чорною пастою або тушшю на окремому розгорнутому нотному аркуші так, щоб пісенна строфа вміщувалася на один рядок. Текст пісні подається на окремому аркуші з дублем паспорта пісні у правому верхньому рядку.

Нотація перевіряється викладачем за участю студента. Під час перевірки бажано проспівати пісню за голосами або ансамблем. Це сприяє практичному засвоєнню як музично-поетичного тексту, так і особливостей діалекту та манери виконання.

Аналіз пісні містить у собі ряд параметрів та здійснюється у певному порядку, а саме:

1. Визначення жанру пісні, її належності до свята, обряду, пори року.
2. Характеристика жанрових ознак з боку інтонаційного змісту пісні та мелодичної будови.
3. Визначення ладової будови пісні сполучення поспівок, принцип ладового розгорнення, ладова змінність тощо.
4. Вияв ритмотипології наспіву та поетичного тексту, їх взаємозв'язок, моделювання ритму для вияву жанрових ознак пісні.
5. Поетика та будова поетичного тексту.

6. Структура пісенної строфи за схемою наспівів – текст.
7. Визначення фактурних особливостей пісні, кількість головних варіантів та їх співвідношення – гетерофонія, діафонія, двоголосся, розвинене двоголосся з виводом, втора, функціональне триголосся, поліфонічна самостійність голосів.
8. Виділення характерних для місцевого стилю виспіву прийомів виконання, діалектних особливостей.
9. Висновки: визначення функції пісні в місцевій жанровій системі, часу її складання, характерності для місцевої фольклорної традиції, рекомендації до використання пісні у репертуарі хору, фольклорного ансамблю, необхідність обробки.

Заняття у класі розшифровки, нотації та аналізу фольклору проходить в індивідуальному порядку.

У процесі навчання вирішальним фактором є вироблення навичок самостійної роботи та вивчення спеціальної літератури

ЗМІСТ ПРЕДМЕТА

Тема I. Історія нотації народних пісень на Україні

Способи нотації народної музики на початковому етапі збирацької діяльності (збірники пісень М. Максимовича, В. Залеського, М. Лисенка, І. Колесси).

Знаки мікроальтерації у збірнику О. Роздольського – Ст. Людкевича “Галицько-руські народні мелодії”.

Методика транскрипції народних пісень у збірнику К. Квітки “Українські народні мелодії”.

Способи документування народної музики за системою К. Квітки.

Техніка нотації народної музики, використовувана представниками київської фольклористичної школи у збірниках О. Правдюка, С. Грици, А. Іваницького, Є. Єфремова та інших.

Методика транскрипції народної музики у львівській фольклористичній школі (Ф. Колесси, Ст. Людкевича, В. Гошовського, Ю. Сливинського, Б. Луканюка, М. Мишанича).

Нотація народної музики засобами сучасної комп’ютерної техніки.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Вивчити конспект уроку	0,5
2	Опрацювати тему за книгами: <ul style="list-style-type: none">• Квітка К. Українські народні мелодії. – К., 1922• Сливинський Ю.П. Техніка нотації народних пісень. Методичні рекомендації. – Львів, 1982.• Правдюк О. Методика записування музичного фольклору. – К., 1986.• Гордійчук М. Як записувати народну музику. – К., 1960.• Іваницький А. Українська музична творчість. – К., 1990, ст. 32,35.• Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 73–125.	2

Тема II. Мета і завдання нотації народної музики, пісень. Методика записування фольклору. Паспортизація пісні. Упорядкування народнопісенних матеріалів

Запис народної музики – одне з чільних завдань фольклористики. Фольклор побуває в усній формі; для теоретичного вивчення його необхідно зафіксувати у вигляді музичних і поетичних текстів, фоно, фото- та кінодокументів, коментарів та описів (обрядів, атрибутики, виконавства).

Мета: обстеження регіону, жанру, пошук талановитих виконавців, знавців фольклору, поповнення репертуару самодіяльних колективів.

Підготовка фольклорної експедиції. Теоретична підготовка і документи та матеріальне забезпечення.

Теоретична підготовка – стратегія польової роботи (історико-етнографічне вивчення краю, запитальник для бесід із співаками).

Матеріальне забезпечення: карта місцевості, ручка, олівці, блокнот, камертон, ліхтарик, фотоапарат, фотоплівки, магнітофон, пронумеровані магнітофонні касети.

Вивчення типів форми збирацької роботи. Маршрутна експедиція, стаціонарне обстеження, стаціонарно-маршрутна експедиція. Форми польової роботи: комплексна та індивідуальна.

Етика збирача. Стосунки між фольклористами. Стосунки між фольклористом і співаком.

Методи записування фольклору. Порядок записування.

Паспортизація пісенного фольклору та порядок запису:

- дата, село, район, область, прізвище записувача;
- ім’я, по батькові та прізвище співака чи співаків, назва творчого колективу;
- рік народження, освіта, професія, чи місцевий житель;
- записується звучання камертона;
- назва пісні;
- анотація на пісню (назва, жанрова належність, характер, від кого почута виконавцем);
- дані про осіб, які здійснювали запис та розшифровку. Паспорт виконавця. Листок збирача.

Упорядкування матеріалів запису та розшифровок, документальне їх оформлення, дотримання архівних даних, зберігання фонограм та фотокіноматеріалів.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Вивчити конспект уроку	0,5
2	Опрацювати питання теми за методичними порадами М. Гордійчука "Як записувати народну музику". – К., 1960, ст. 19.	2
3	Опрацювати питання теми за книгою О. Правдюка "Методика записування музичного фольклору". – К., "Музична Україна", 1981.	
4	Опрацювати питання теми за книгою А. Іваницького "Українська народна музична творчість". – К., 1990, ст. 302–308.	

Тема III. Умови праці з розшифровки. Послідовність дій

Основні методи роботи із звукозаписуючою апаратурою. Раціональне розміщення магнітофона на робочому столі нотувальника. Роль лівої руки в маніпулюванні клавішами магнітофона. Використання швидкостей у транскрипційній роботі. Підготовка робочої фонограми та використання необхідних письмових приладь на робочому місці нотувальника.

Послідовність дій розшифровки.

Прослуховування пісні; запис назви пісні; паспорт пісні; порядковий номер розшифровки; обирання лічильної одиниці; визначення темпу; характер співу; ставлення ключа і орієнтовних ключових знаків; визначення за камертоном висоти першого звуку мелодії, проставлення ромбічною нотою біля ключа абсолютної висоти першого звуку мелодії; розшифровування словесного тексту першої строфи, запис з розбивкою на склади під нотним станом; запис звуковисотного контуру мелодії; запис ритму; звірка з фонограмою; розбивка на такти; розшифровка наступних строф мелодії і тексту; виписування варіацій; контрольне прослуховування; запис повного словесного тексту построфно з їх нумерацією; написання коментарів.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Вивчити конспект уроку	0,5
2	Опрацювати питання теми за книгою А. Іваницького "Українська народна музична творчість". – К., 1990, ст. 308–313.	0,5
3	Опрацювати питання теми за книгою А. Іваницького "Українська музична фольклористика". – К., 1997, с. 307–309	0,5

Тема IV. Техніка розшифровки народних мелодій з фонограми

Методика та способи транскрипції словесного тексту.

Роль словесного тексту в нотації народної пісні.

Методика транскрипції словесного тексту з фонограми. Фонографічний спосіб перенесення словесного тексту на папір. Першочерговість транскрипції словесного тексту в народній музиці.

Методика записування пісенних віршів та строф, внутрішніх та зовнішніх рефренів, приміток, виносок. Способи фіксації особливостей мовлення (місцеві діалекти). Використання діакритичних знаків та методи їх позначення. Способи позначення огласовок, додаткових складів, прикінцевих "з'їжджених" складів тощо. Методика оформлення словесного тексту на чистовику.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Вивчити конспект уроку	0,5
2	Опрацювати питання теми за книгами: <ul style="list-style-type: none"> • Сливинський Ю. П. Техніка нотації народних пісень. Методичні рекомендації. – Львів, 1982. – с. 12–15. • Правдюк О. Методика записування музичного фольклору. – К., 1981. • Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990, ст. 310–311. • Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 311–312. 	0,5
3	Прослухати аудіозапис народної пісні та зробити усний аналіз складової будови	0,5

Методика транскрипції музичного ритму, темпу. Способи найточнішої фіксації реальних ритмічних величин. Використання пролонгаційних та абрєвіаційних знаків мікроальтерації та їх відповідність. Техніка визначення пролонгаційних та абрєвіаційних тривалостей.

Методика визначення метру, ритму та темпу за метрономом. Способи визначення темпу у піснях з “чіткою ритмікою” та “вільною ритмікою”.

Визначення основної одиниці відліку. Методика визначення темпу за формулою: $(K - 1) 6 = T$.

Способи позначення часу звучання цілої пісні або першої строфи.

Принципи використання тактової риски:

- згідно з правилами елементарної теорії музики;
- згідно з правилами сегментації.

Правила застосування пунктирних тактових рисок. Способи позначення тактових розмірів.

Використання тактового розміру у піснях з рівномірною пульсацією.

Метрична цифра у тактах з мелодіями неакцентної ритмічної організації.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Вивчити конспект уроку	0,5
2	Опрацювати питання теми за книгами: <ul style="list-style-type: none"> • Сливинський Ю. П. Техніка нотації народних пісень. Методичні рекомендації. – Львів, 1982. – с. 16–23. • Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990, ст. 311–313. • Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 309–317. • Правдюк О. Методика записування музичного фольклору. – К., 1981. • Гошовський В. “Украинские песни Закарпатья”. – М., 1968. – с. 72. 	0,5
3	Прослухати аудіозапис народної пісні та зробити усний аналіз типу ритміки	0,5

Способи транскрипції звуковисотності в народнопісенних взірцях. Застосування ключів у транскрипції жіночого, чоловічого та мішаного виконавства.

Фіксація штилів у мішаному виконавстві.

Способи транскрибування звуковисотного рівня народних мелодій. Позначення абсолютної висоти першого звука у мелодіях.

Методика позначення поступового підвищення або пониження звуковисотного рівня.

Методи використання знаків альтерації у транскрибуванні народної музики. Використання знаків мікроальтерації для позначення висотного нюансування звуків. Способи запису варіаційності у народній музиці. Методика позначення незначної та значної варіаційності.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Вивчити конспект уроку	0,5
2	Опрацювати питання теми за книгами: <ul style="list-style-type: none"> • Сливинський Ю. Техніка нотації народних пісень. Методичні рекомендації. – Львів, 1982. – с. 24–31. • Правдюк О. Методика записування музичного фольклору. – К., 1981. • Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990, ст. 311–312. • Квитка К. Избранные труды в двух томах. – т. 1. – М., 1971. – с. 77–78; – Т. 2. – М., 1973. – с. 11, 30–39, 40–46, 66–80. 	0,5
3	Прослухати аудіозапис народної пісні та зробити усний аналіз звукоряду, цезурування музичного тексту	0,5

Тема V. Співочі стилі. Зональність співочих традицій

Вироблення стилів співочого виконавства у взаємодії ряду факторів – територіальних, соціальних, індивідуальних.

Тематика, ритмомелодика, форми співу (чоловічий, жіночий, дівочий, парубочий, мішаний); звукоутворення, тембри, використання регістрів; форми багатоголосся, жанровий склад пісень – місцеві відмін-

ності. Територіальний стиль – конкретні виконавські традиції різних прошарків населення – соціальне середовище (селяни, чумаки, кобзарі, освічені верстви суспільства тощо). Ці особливості називаються співочими стилями. Перелічення співочих стилів по регіонах України.

Основним засобом художньої виразності гуртового виконавства на Україні є вокально-темброва традиція.

Різновиди способів звуковидобування (грудне, головне, фальцетне та мішане).

Три різновиди вокально-тембрових традицій на Україні:

- У східних областях і Подніпров'ї жіночі тембри тримаються грудного забарвлення, звук видобувається міцний, зичний (зразком служить Черкащина. Виводчиці не йдуть вище ля-сі першої октави, альти – фа-соль першої октави). Полісся та Поділля – манера зберігає ознаки, але дещо пом'якшується;
- Західне Поділля і Галичина – поява другого роду вокально-тембрової традиції. Головні її ознаки – використання, крім грудного, також головного регістру жіночих голосів при порівняно стриманій гучності співу; крім цього, перехід з грудного у головний регістр не супроводиться “прикриванням” звуку;
- Третя вокально-темброва традиція (найменш поширена) особливо показова для Подністров'я, зокрема лівобережних районів від східного Поділля до Галичини, особливість якої – використання міксту. Манера співу – легка, висвітлена на змішаних регістрах. Без напруження береться у жіночих голосах ре, мі другої октави (які є такими ж кульмінаторними тонами, як ля-сі першої октави у подністровсько-лівобережній традиції).
- Вирішальна роль у становленні трьох основних вокально-тембрових традицій форматна структура місцевих говорів.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Вивчити конспект уроку	0,5
2	Опрацювати питання теми за книгами: <ul style="list-style-type: none"> • Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990. – с. 37, 39, 41, 58. • Іваницький А. Український музичний фольклор. – Вінниця, 2004. 	1

Тема VI. Вироблення навичок самостійної роботи з апаратурою. Техніка запису та користування магнітофоном під час нотацій

Оволодіння роботою з магнітофоном на практиці. Раціональне розміщення магнітофона на робочому столі. Визначити роль лівої руки студента в маніпулюванні клавішами магнітофона. Вміння використання двох швидкостей – “9” та “4” у транскрипційній роботі. Підготовка робочої фонограми, робочого місця та необхідних інструментів і пристроїв. Прослуховування фонозапису народної пісні, перероблення тексту пісні, щоденникові та польові записи, які стосуються даної мелодії. Робота з легкими нотаціями. Вироблення навичок самостійної роботи, орієнтації у фольклорному фонді та загальної оцінки якості запису.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Вивчити конспект уроку	0,5
2	Опрацювати питання теми за книгами: <ul style="list-style-type: none"> • Сливинський Ю.П. Техніка нотації народних пісень. Методичні рекомендації. – Львів, 1982. – с. 5–11. • Правдюк О. Методика записування музичного фольклору. – К., 1981. • Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990, ст. 308–309. • Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 272–288. 	1

Тема VII. Методика та порядок дій при нотації з фонозапису. Транскрипція словесного тексту народної пісні з фонограми

Визначення обставин, за яких твір виконується. Особливості виконання. Запис назви пісні, її паспорту.

Початок транскрипції словесного тексту з фіксацією особливостей мовлення.

Використання діакритичних знаків (надрядкових літер).

Позначення огласовок, коли нескладотворчий звук мови стає складотворчим (виділенням огласованої літери в окремий склад під нотою).

Додаткові склади, які іноді з'являються у співі в середині слова (беруться в круглі дужки).

Кінцеві ненаголошені склади, буває, не доспівають (їх беруть у квадратні дужки).

Точність передачі мовного діалекту.

Вибір засобів транскрипції визначається ступенем складності тексту та рівнем підготовки студента.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Опрацювати питання теми за книгами: • Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990, ст. 310–311.	0,5
2	Прослухати аудіозапис народної пісні, зробити письмовий аналіз складової будови	0,5

Тема VIII. Визначення темпу, характеру, манери виконання. Нотація мелодичного контуру. Специфіка транскрипції фольклорного твору у порівнянні із записом музичного диктанту

Визначення темпу прослуханої студентом народної пісні за допомогою метронома

Визначення характеру народної пісні.

Застосування ключів у транскрибуванні фольклорного твору. Використовування знаків альтерації та мікроальтерації у нотації. Застосування мелізмів.

За допомогою камертона визначити і позначити ромбічною нотою біля ключа абсолютну висоту першого звуку мелодії.

Нотація мелодичного контуру з фонограми. Позначення поступового підвищення або пониження звуковисотного рівня, що є відмінністю транскрипції фольклорного твору від запису музичного диктанту.

Оволодіння навиками фіксації манери виконання в нотації народної пісні. Основні способи позначення манери виконання. Прикінцеве глісандування. Методика позначення “під’їздів” – від невизначеного та визначеного звука.

Методи позначення так званого “шукання” звука, форшлагів, нахшлагів, виразної вібрації окремих звуків, фальцетних звуків, невиразно інтонованих звуків, слабких та сильних акцентів.

Методи підготовки коментарів до транскрипцій манери виконання:

- характеристика голосових і музичних даних виконавця, його емоційного стану;
- голосового регістру, способу звукоподачі;
- характеру виконання та ін.

Фіксація коментарів самого виконавця.

Маючи схожість із написанням диктанту на уроках сольфеджіо, процес розшифровки народних пісень має і свої специфічні риси. Вони зумовлюються тим, що учень має справу не з музичними інструментами, які мають темперований стрій, а із співочими голосами, які використовують натуральний стрій. Це ускладнюється ще й тим, що пісні, відповідно до різних місцевих традицій, виконуються співаками у різних співочих манерах, що необхідно правильно фіксувати. Окремий запис виконавських прийомів.

Позначення незначної та значної варіаційності.

Перевірка нотацій з викладачем. Аналіз помилок. Доведення важливості практичних навичок до досконалості у процесі нотації.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Опрацювати запитання теми за книгою: • Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 311, 312.	0,5
2	Прослухати аудіозапис народної пісні, визначити темп за допомогою метронома. Зробити транскрипцію мелодичного контуру мелодії із записів фольклорного фонду	0,5

Тема IX. Транскрипція музичного ритму народних пісень

Засвоєння різновидів пісенної ритміки та вироблення навичок їх визначення у процесі розшифровки.

Прослуховування фольклорного твору. Визначити способом найточнішої фіксації реальних ритмічних величин.

Визначення метру, ритму за метрономом та годинником у піснях з “чіткою ритмікою”. Методика визначення темпу за формулою: $(K - 1) \cdot 6 = T$ – за допомогою основної одиниці відліку.

Визначити тип ритміки фольклорного твору (часокількісна, акцентна та їх різновиди).

Використання тактової риси у народній музиці (згідно з правилами елементарної теорії музики; згідно з правилами сегментації). Застосування пунктирних тактових рисок.

Позначення тактових розмірів з рівномірною пульсацією.

Метрична цифра у тактах з мелодіями неакцентної ритмічної організації.

Ритмічні модули як опора пам'яті усного мистецтва. Спирання ритмічної форми на складочислову основу – утворення ритмічних конфігурацій.

Моделювання ритму. Модель – теоретична абстракція пісенної форми, вираз структурних закономірностей, що лежать в основі композиції пісенної форми. Допомагає унаочнити різницю ритмічних малюнків та встановити їх спорідненість.

Моделювання ритмів у поєднанні поетичного тексту з наспівом як результат імпровізаційної виконавської манери гуртового співу.

Особливості метрики народних пісень.

Перемінність складних розмірів у повільних “журних” піснях, думах, баладах.

Постійність розміру ігрових, танцювальних пісень, хороводів.

Запис ритмічного малюнку з фонограми.

Перевірка нотацій з викладачем. Аналіз помилок.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 218–226.	0,5
2	Зробити транскрипцію музичного ритму простої одноголосної мелодії із записів фольклорного фонду.	1

Тема X. Основи теорії фольклору. Художня поетика та музична стилістика виразних засобів народної пісні. Аналіз фольклорного твору

Засвоєння теоретичних знань та вироблення навичок їх використання у процесі розшифровки. Виразні стабільні поетичні прийоми у фольклорі та фактори виявлення особливостей музичної стилістики, акцентуючи увагу на особливостях виконання фольклорного твору.

Художні засоби поетики, образна мова: паралелізм, епітети, метафори, гіперболи, символіка, порівняння, синоніміка, здріблена і пестлива лексика.

Музична стилістика – особливості, які надають індивідуалізованих рис виконанню музичного твору. Фактура – мелодика й багатоголосся; виконавська манера – темп, тембр, динаміка, інтерпретація.

Загальний аналіз мелодики та мелодій народних наспівів. Своєрідність мелодики, її типи: кантиленна (наспівна, пісенна), речитативна (декламаційна, говірком, вільного ритму в стилі парляндорубато), моторна (у характері маршу, ігрових та танцювальних рухів).

Визначення мелодії. Музично-теоретична та музично-естетична позиції. Поняття про термін “Мелодія” як категорію авторської творчості і його синонім “Наспів”, як категорію колективної полістадіальної творчості.

Графічний запис форми наспіву виконується класичним літерованим позначенням. Великою літерою “А” позначається музичний період. Малими “а”, “б” – речення; “ф1”, “ф2” – фрази.

Різновиди коротких поспівок за формою, мотивом, фразою, реченням. “Поспівка” як самостійний мелодичний зворот (щедрівки, колядки, веснянки). Особливості будови обрядових “формульних” наспівів. Аналіз твору.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Опрацювати питання теми за книгами: <ul style="list-style-type: none">Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990, ст. 32–35.Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 180–204	0,5
2	Прослухати аудіозапис народної пісні, зробити усний аналіз наспіву, виразних засобів, зробити графічний запис форми наспіву	1

Тема XI. Народнопісенний вірш. Типи народного віршування. Вироблення навичок їх визначення у процесі аналізу фольклорного твору

Тонічне віршування (асиметрична структура, аритмічність).

Силабо-тонічне віршування (чітко визначена періодичність словесних акцентів та стоп).

Силабічне віршування (складочислове) – основа української фольклорної поезики, ознакою є дотримання певної кількості складів у рядках, поділ рядка на сегменти. Об'єднання рядків у дворядкові строфи.

Ізометричні строфи складаються з рядків, однакових за числом складів та кількістю сегментів.

Гетерометричні строфи складаються з різної кількості сегментів і різного числа складів.

Формули опису структури вірша і строфи.

Ампліфікація – розширення складочислової структури (за допомогою часток, вигуків “та”, “да”, “ой”).

Виявлення типу народного віршування у процесі аналізу народної пісні.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Опрацювати питання теми за книгою Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 207–218.	0,5
2	Прослухати аудіозапис народної пісні, зробити усний аналіз типу народного віршування	0,5

Тема XII. Особливості форми і структури народних пісень. Систематика пісенних форм. Вироблення навичок їх визначення у процесі аналізу фольклорного твору

Аналіз форми народної пісні з урахуванням як наспіву, так і тексту. Назва частин форми: сегмент, рядок, строфа. Приспівні елементи. Позначення структури форми за допомогою символів. Вживання літер українського алфавіту: А, Б, В – позначаються рядки пісні; а, б, в – сегменти. Приспиви у масштабах сегменту малими (“п” – приспівка, або “р” – рефрен), приспиви у масштабах рядка – великими (“П” – приспівка, або “Р” – рефрен).

Композиційні типи. Побудова, шляхом поєднання та комбінування ізоритмічних (однакових) або гетероритмічних (різних за конфігурацією) сегментів та рядків.

Систематика: узагальнена (тільки буквений вираз), деталізована (до кожного буквеного виразу – складочислово та музично-ритмічну модель).

Систематизація за будовою строфи. Вживання переважно великих літер (літера означає рядок), а малі – лише епізодично-рекомендована початкуючим фольклористам.

Участь усіх компонентів пісні: ритму, мелодики, тексту (іноді і ладу) – допомагають усвідомити якість сторони музично-пісенної форми. За ритмікою – найкраща систематика, її складником є текст – його сегментація, будова строфи, складочислова структура. Звернення уваги на внутрішні зв'язки.

- 1) Принципи розвитку: а) повтор, б) варіювання, в) контраст;
- 2) Положення кадансових тонів: а) одновисотні закінчення, б) різновисотні закінчення;
- 3) Характер мелодичного контуру (буває спадний, висхідний, хвилеподібний), транспозиційний розвиток (наспів переноситься догори, з незначними видозмінами);
- 4) Пропорції форми – найважливіший чинник форми. Її змінність відбувається за рахунок стискання, розширення ритміки або зміни її конфігурації.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Опрацювати питання теми за книгою: Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 226–236.	0,5
2	Самостійно зробити аналіз форми народної пісні за вибором викладача, її построфної будови.	0,5

Тема XIII. Особливості ладової будови та ладо-інтонаційного аналізу наспіву

Засвоєння ладової класифікації та навички її аналізу. Змінність устоїв у народній пісні. Їх позначення.

Звукорядно-інтервальна система визначення та опису ладу. “Звукоряд”, його синонім – амбітус. Поділення звукорядів:

- 1) вузькоамбітусні (в обсязі терції – кварта),
 - 2) безпівтонові (ангемітоніка),
 - 3) широкоамбітусні (гемітоніка – сім різноіменних звуків).
- Варіабельність звуків ладу.

Наспиви із ознаками середньовічних ладів з рисами автентичності та плагальності (головні устої на відстані квінти та кварта).

Три різновиди ладозвукорядів: власне діатоніка, мажоро-мінор та альтераційні лади (які є видозмінами діатоніки).

Сформулювання Ф. Рубцовим понять складних (складених) ладів.

Відмінність систематики, розробленої В. Гошовським. Складання ладу архаїчного наспіву поступово (від поспівки до поспівки). Виявлення характеру їх взаємодії.

Завдання до самостійного вивчення

№	Зміст завдання	Відведено годин
1	Опрацювати питання теми за книгою: Іваницький А. Українська музична фольклористика. – К., 1997. с. 236–260.	0,5
2	Прослухати аудіозапис народної пісні, зробити усний аналіз звукоряду, ладу	0,5

Тема XIV. Підсумкове заняття

На підсумковому занятті викладач перевіряє знання теоретичного матеріалу та практичного засвоєння тем, ілюстрацію свого зібраного фольклорного матеріалу, правильність в оформленні взірців музично-етнографічних матеріалів, а також зібрану інформацію про фольклорні колективи України, області, району. Підсумкове заняття завершується диференційованим оцінюванням.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК З РОЗШИФРОВКИ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Оцінка **“відмінно”** виставляється за представлений конспект по основам теорії фольклору, за змістовну, усну відповідь на поставлене теоретичне питання з методики розшифровки народної пісні та правильну техніку її виконання практично, за зроблений прагматичний слуховий аналіз фольклорного твору за вибором викладача, вміння документувати фольклорний твір, працювати із звукозаписуючою апаратурою.

Оцінка **“добре”** виставляється за представлений конспект із основ теорії фольклору, за правильну відповідь на поставлене теоретичне питання з методики розшифровки народної пісні, при допущених незначних помилках при нотуванні мелодії, за не зовсім повно зроблений прагматичний слуховий аналіз фольклорного твору за вибором викладача.

Оцінка **“задовільно”** виставляється за неповний конспект із основ теорії фольклору, неповну, тезисну відповідь на поставлене теоретичне питання та допущені помилки при нотуванні мелодії і в транскрипції поетичного тексту пісні.

Оцінка **“незадовільно”** виставляється за відсутність конспекту з основ теорії фольклору, а також теоретичних знань на поставлене теоретичне питання та допущені помилки в техніці розшифровки народної пісні. Студент має нечіткі уявлення про предмет.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексеев Э.* Нотная запись народной музыки. – М.: Советский композитор, 1990. – 167 с.
2. *Василенко З.* Дещо про локальні особливості гуртового розспіву народних пісень у сучасному сільському побуті // Сучасна українська музика – К., 1965.
3. *Галицько-руські народні мелодії.* Зібрані на фонограф І. Роздольським. / Списав і упорядкував Ст. Людкевич. – Львів, 1906, Ч.І. – С. 3–19.
4. *Гордійчук М.* Як записувати народну музику. – Київ, 1960.
5. *Гошовский В.* Украинские песни Закарпатья. – Москва, 1968.
6. *Гуменюк А.* Український народний хор. Методичний посібник, – Київ, Мистецтво, 1995.
7. *Исследовательские проблемы* транскрипции инструментальной народной музыки. Традиционное и современное музыкальное искусство. – М., 1976 р., стр. 5–50 3– 5.
8. *Іваницький А.* Українська музична народна творчість. Науково-методичне видання. – К.: Муз. Україна, 1990.
9. *Іваницький А.* Українська музична фольклористика. (методологія і методика), – Київ, 1997 р.
10. *Іваницький А.* Український музичний фольклор. – Вінниця, 2004. – 314 с.
11. *Квітка К.* Избранные труды в двух томах II. – М., 1971 р. – Стр. 77 – 78, I–II – М., 1973. – С. 11, 30–39, 40–46, 66–80.
12. *Квітка К.* Лисенко як збирач народних пісень. – К., 1923.
13. *Квітка К.* Порфирий Демуцкий II Етнографічний вісник УАН. Вип. 6. – К., 1928.
14. *Квітка К.* Потреби у справі дослідження народної музики на Україні. – Музика, – 1925.
15. *Квітка К.* Українські народні мелодії. – К., 1922.
16. *Квітка К.* Франко як виконавець народних пісень. Творчість Івана Франка. – К., 1956.
17. *Кулаковский Л.* Песня, её язык, структура судьбы. – М., Советский композитор, 1962 р. – 341 с.
18. *Луканюк Б.* Актуальні питання методики фіксації та транскрипції творів народної музики. – К., 1989 р. – С. 100.
19. *Луканюк Б.* Типові форми музично – етнографічної документації. Методичні рекомендації. – Львів, 1981 р. – С. 15 – 23.
20. *Людкевич Ст.* Передмова Галицько-руські народні мелодії. Зібрані на фонограф Й. Роздольським. Списав і зредагував Ст. Людкевич. – Львів, 1906 р. Ч. – I, стр. 5–10, Львів, 1908. – Ч. 2 ст. 5–10, Львів, 1908.
21. *Муравський шлях – 97 /* Упор. Красиков М. М., Олійник Н. П., Осадча В. М., Семенова М. О. – Харків, ХДІК, 1998 р. – 360 с.
22. *Правдюк О.* Ладові основи української народної музики. – К., 1961.
23. *Правдюк О.* Методика записування музичного фольклору. – К., 1981 ст. 26–49.
24. *Сливинський Ю.* Техніка нотації народних пісень. Методичні рекомендації. – Львів, 1982 р., ст. 47.
25. *Танцюра Г.* Записки збирача фольклору. – К., 1958.
26. *Чекановская А.* Музыкальная этнография. – М., 1983. – 189 с.

РОЗШИФРОВКА НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Програма

для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації

Укладач Н. В. Марченко

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,4. Наклад 100 прим.

Видавництво “Фірма “ІНКОС”
14116, м. Київ, вул. Маршала Рибалка, 10/8;
Тел./факс: (044) 206-47-29, 206-47-21
E-mail: inkos@carrier.kiev.ua,
inkos@ln.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції № 2006 від 04.11.2004 р.